Algimantas Merkevičius

GENČŲ I KAPINYNO TYRINĖJIMAI

MA II tęsė 1983 m. pradėtus Genčų (Kretingos raj.) I kapinyno tyrinėjimus (žr. ATL 1982 ir 1983 metais. - V., 1984 - P. 80-83 ir ATL 1984 ir 1985 metais. - V., 1986. - P. 58-61). 1986 ir 1987 m. buvo iškasti 25 plotai 738 m^2 apimties, atidengti 67 griautiniai ir 26 degintiniai kapai, surinkta apie 800 dirbinių. Iš viso per penkerius tyrinėjimų metus ištirtas 2013 m^2 plotas ir atidengti 168 nedegintų ir 49 sudegintų žmonių kapai, surinkta daugiau kaip 2600 įvairių dirbinių. Atrodo, kad iki šiol ištirta apie trečdalis kapinyno - jo ŠV-Š dalis.

Laidosena 1986 ir 1987 m. ištirti kapai beveik nesiskyrė nuo ankstesnių metų. Nedeginti mirusieji laidoti 60-190 cm gylyje, pailgose, apvaliais galais, 210-310x65-130 cm dydžio duobėse. Vaikų kapų duobės mažesnės - 160-240x55-85 cm dydžio. Kapų sampiluose pastebėta angliukų, ypač prie griaučių, ant duobės dugno. 16-oje kapų aptikta medinių karstų, audinių liekanų (k. Nr. 125-128, 138, 140, 142, 143, 158, 172, 173, 176, 185, 190, 195, 212), 26 kapuose rasta duobės pakraščiuose padėtų akmenų, rėmusių skobtinius karstus (k. Nr. 127, 128, 130, 133, 141, 142, 157, 166, 171-173, 176, 177, 181, 182, 184, 186, 190, 200-202, 205, 207, 208, 212, 213), o kapų Nr. 141 ir 186 visi pakraščiai buvo apdėti akmenimis.

Iš mirusiųjų griaučių išlikę tik atskiri fragmentai: daugiausia - kaukolės pėdsakai, rankų, kojų ir kitų kaulų dalys po dirbiniais. Galima nustatyti, kad mirusieji laidoti aukštielninki, ištiestoje padėtyje, daugiausia palei šonus ištiestomis rankomis. Iš įdėtų įkapių galime spręsti, kad 32 iš 67 atidengtų griautinių kapų palaidoti vyrai, 16 - vaikai paaugliai (iš jų 4 berniukai ir 5 mergaitės), 13 moterų ir 6 mirusiųjų lytis neaiški. Stebina gana didelis vyrų kapų skaičius (beveik pusė visų ištirtųjų). Susidaro įs-

pūdis, kad Š kapinyno kraštas tarsi buvo skiriamas vyrams kariams laidoti. Čia vyrų kapai vienas greta kito ir beveik su vienodomis įkapėmis. Prie viršugalvio guli 1-2 geriami ragai, kairėje galvos pusėje - 2 ietigaliai, ant krūtinės - 1-2 segės, ant juosmens diržo liekanos su sagtimi, prie diržo - peilis ir gintarinis karoliukas, ant rankos pirštų - 1-2 įvijiniai žiedai. Kiek rečiau kapuose aptinkami dar geležinis miniatiūrinis kapliukas, dalgis, žąslai, skiltuvas, pentinai, kabučiai, o žymesniam kariui įdėtas ir vienašmenis kalavijas.

Daugiausia laidota galvomis į ŠV pusę (42 kapai), į PV (13), PR (8) ir ŠR (4). Vyrai irgi laidoti daugiausia į ŠV (23 kapai), į PV (6), PR (2), ŠR (1). Moterų nebuvo palaidotų galvomis į PV, o dauguma jų - į ŠV (10), kitos - į PR (2) ir į ŠR (7). Vaikų daugiausia palaidotų galvomis į PV (6) ir ŠV (5), kiti - į PR (3) ir ŠR (2).

Būdingiausios vyrų įkapės suminėtos aukščiau. Be to, vyrų kapuose rasta apyrankių, įvijų, molinių puodelių (k. Nr.. 173, 175, 191, 196, 208), kirvis (k. Nr. 190). Išsiskiria turtingumu 4 vyrų kapai (k. Nr. 158, 173, 185, 205) su vienašmeniais kalavijais. Kape Nr. 158 palaidotas vyras su 2 prie viršugalvio padėtais geriamais ragais ir kairėje galvos pusėje 2 ietigaliais, ant kairio mirusiojo šono gulėjo lankinė aguoninė segė, po ja buvo dar pasaginė segė cilindriniais galais, o netoli jų - diržo sagtis ir apkalai. Greta segių, kairiame mirusiojo šone, buvo įvija ir žiedas platesne vidurine apvija, peiliukas su odinių makštų liekanomis, dalis geležinės grandies. Prie kairiojo mirusiojo šono buvo padėtas kalavijas odinėse makštyse. Prie kalavijo rankenos gulėjo miniatiūrinis kapliukas ir dalgelis. Ant kairės kojos buvo geležinis pentinas. Ant dešinės rankos, ištiestos palei šoną, rasta du įvijiniai žiedai su platesne vidurine įvija.

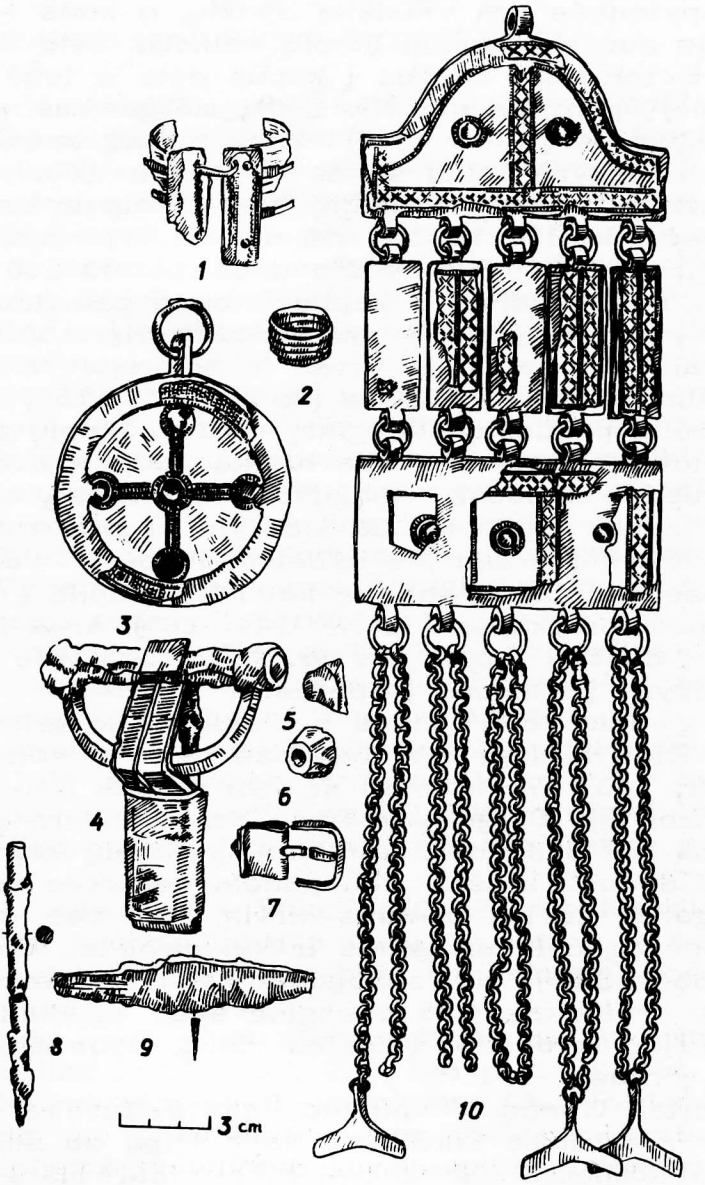
Panašios ir kapų Nr. 173 ir 185 įkapės. Tik kape Nr. 173 vietoj vieno geriamo rago padėtas molinis puodelis, o kairėje galvos pusėje, prie ietigalių

įmovų kartu su miniatiūriniu kapliuku ir dalgeliu, gulėjo žąslai ir gintarinis karolis, o prie kalavijo rankenos, kairiame mirusiojo šone, rasta gintarinis amuletas su skylute pakabinimui, pinceto formos kabutis bei grandinėlė. Kiek menkesnės tik kapo Nr. 205 įkapės. Čia, be kalavijo, prie mirusiojo rasta tik peilis, gintarinis karolis, įvijinis žiedas, geležinis pentinas.

Dalis moterų įkapių tokios pat, kaip ir vyrų. Tai peiliai, geriamieji ragai, įvijiniai žiedai, segės, apyrankės, pavieniai gintariniai karoliai, puodeliai. Vien moterų ir mergaičių kapams būdingi smeigtukai, plokščia karpytais pakraščiais galvute, kryžiniai smeigtukai su kabučiais ir grandinėlėmis. Abiejų tipų smeigtukų galvutės dažnai būna klotos sidabro plokštelėmis ir puoštos mėlyno stiklo akutėmis. Tik moterų kapuose randami miniatiūriniai juostų audimo įrankiai, žalvario plokštelėmis ir įvijėlėmis puoštos tošinės dėžutės (k. Nr. 159, 195, 206, 207, 209). 1987 m. pirmą kartą šiame kapinyne moterų kapuose rasti žalvariniai smeigtukai trikampe galvute (k. Nr. 206 ir 215) ir žalvarinės tuščiavidurės gaubtos apyrankės (k. Nr. 206 ir 212).

Gausiomis įkapėmis išiskyrė moterų kapai Nr. 195, 206 ir 207. Kape Nr. 195 (pav. 7), dešinėje kaukolės pusėje, rasta tošinė dėžutė, prie pat kaukolės iš dešinės pusės gulėjo ylos ar geležinio smeigtuko liekanos, o ant dešiniojo peties - įvijinis žiedelis, gintarinis karolis ir trikampis gintaro gabaliukas. Ant krūtinės, kairėje pusėje, buvo sidabrinė lankinė segė ir krūtinės papuošalas - kabutis iš . sujungtų grandelėmis pusapvalės ir 2 stačiakampių plokštelių bei įkabintų grandinėlių su klevo sėklų formos kabučiais. Kabučio plokštelės dengtos ornamentuoto sidabro lapeliais ir puoštos dar mėlyno stiklo akutėmis. Ant šio papuošalo gulėjo dar apskritas kabutis, taip pat padengtas sidabro plokštele, puoštas 5 mėlyno stiklo akutėmis. Juosmens srityje, dešiniame šone, buvo diržo sagtis ir peiliukas.

Vaikų ir paauglių kapams būdingos tos pačios

7 pav. Genčai. Moters kapo Nr. 195 radiniai

įkapės, kaip ir suaugusių. Tik dalis papuošalų - žiedai, apyrankės yra vaikiškų dydžių, o kitos - nesiskiria nuo suaugusių. Įkapių vaikams dėta kiek mažiau. Berniukams kartais į kapus dėta ir ietis (k. Nr. 166), pentinas (k. Nr. 160), mergaitėms - karolių apvaros (k. Nr. 157). Kiek turtingesnėmis įkapėmis išsiskyrė vaikų kapai Nr. 157 ir 160.

Dalis sudegintų mirusiųjų laidoti kaip ir nedeginti pailgose 185-330x75-155 cm dydžio arba apvaliose 140-215x130-190 cm dydžio duobėse, 90-160 cm gylyje. Pagal įkapes 6 kapuose buvo palaidoti vyrai, 5 - moterys ir 2 - vaikai, kape Nr. 150 greičiausiai buvo palaidota vyras ir moteris.

Dalis pailgose duobėse (k. Nr. 147, 150, 153-156, 165) palaidotų sudegintų mirusių įkapių ugnies neliestos, sudėtos ta pačia tvarka, kaip ir nedegintų mirusiųjų kapuose, mediniuose karstuose, o sudegę kauliukai supilti krasto viduryje ar priekinėje dalyje į krūvelę ir ant jos uždėtos įkapės. Ovaliose duobėse ant dugno sudegę kauliukai supilti į krūvelę ir padėtos įkapės (k. Nr. 141, 168) arba išbarstyti ant duobės dugno (k. Nr. 151, 152). Šie kapai nepasižymi gausiomis įkapėmis.

Degintinių kapų įkapės nesiskiria nuo griautinių kapų. Kiek turtingesnis dvigubas vyro ir moters kapas Nr. 150 (47 dirbiniai) ir vyro kapas Nr. 168 (16 dirbinių). Dvigubame kape Nr. 150 vyro įkapės sudėtos ant sudegusių kauliukų griautinių kapų tvarka ŠV duobės krašte. Ten padėta geriamas ragas, 2 ietigaliai, žąslai, pentinis kirvis, skiltuvas, pasaginė segė aguoniniais galais ir kiti dirbiniai. Centrinėje duobės dalyje ant sudegusių kauliukų rasta kapliukas, peiliukas, kita pasaginė segė aguoniniais galais, juostų audimo įrankiai. Visus šiuos dirbinius juosė diržas.

Ištirtoji Genčių I kapinyno dalis datuojama IX-XII a. ir skiriama kuršiams. Dalis kapų su smeigtukais trikampėmis galvutėmis, tuščiavidurėmis gaubtomis smarkiai platėjančiais galais apyrankėmis gali priklausyti ir VIII a.